

РОЗДІЛ 1. ЗАГАЛЬНА ПЕДАГОГІКА ТА ІСТОРІЯ ПЕДАГОГІКИ

ОСОБЛИВОСТІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ
У КРАЇНАХ СКАНДИНАВІЇ (ДОСВІД ШВЕЦІЇ ТА ФІНЛЯНДІЇ)FEATURES OF HIGHER EDUCATION QUALITY ASSURANCE IN THE
SCANDINAVIAN COUNTRIES (EXPERIENCE OF SWEDEN AND FINLAND)

Представлена стаття присвячена вивченню специфіки забезпечення якості вищої освіти з урахуванням конструктивного досвіду європейських країн, а також аналізу діяльності національних агентств забезпечення якості освіти, які успішно функціонують у Швеції та Фінляндії. Обґрунтовано вибір двох країн Скандинавії у якості взірцевих у питанні забезпечення якості вищої освіти. Аргументовано лідерські позиції Швеції та Фінляндії на світовому ринку освітніх послуг. В основній частині статті автором описано системи шведської та фінської вищої освіти. Розглянуто та охарактеризовано діяльність Шведського національного агентства з вищої освіти, окреслено основні напрямки його діяльності та структурні підрозділи. Увагу акцентовано на процесах реформування, які мали значення у процесі формування шведської моделі забезпечення якості освіти. Встановлено позитивний вплив автономії університетів та університетських коледжів Швеції на забезпечення якості вищої освіти. Далі автором виявлено та зазначено основні елементи, з яких складається фінська освіта, а саме: забезпечення якості вищої освіти у всіх закладах вищої освіти, державної політики та національного аудиту, проведеного з урахуванням міжнародних вимог. Описано особливості проведення зовнішньої та внутрішньої оцінки якості освітніх послуг. Розкрито діяльність Фінської асоціації ради з вищої освіти (FINHEEC), визначено та охарактеризовано її структуру. Автором статті окреслено специфіку діяльності авторитетної незалежної некомерційної експертної молодіжної організації KOTA та зазначено, що до повноважень її входить здійснення громадського контролю законодавчого процесу у сфері освіти. Загалом фінську систему забезпечення якості вищої освіти схарактеризовано як комплексну, оскільки вона має вплив на усі процеси та види освітньої діяльності. У цьому контексті встановлено важливість діяльності адміністрації навчальних закладів.

Ключові слова: вища освіта, забезпечення якості вищої освіти, національне агентство забезпечення якості вищої освіти, Швеція, Фінляндія.

The presented article is devoted to the study of quality assurance specifics in higher education, taking into account the constructive experience of European countries, as well as the analysis of national quality assurance agencies that operate successfully in Sweden and Finland. The choice of the two Scandinavian countries as exemplary in ensuring the quality of higher education is substantiated. The leading positions of Sweden and Finland in the world market of educational services are argued. In the main part of the article the author describes the systems of Swedish and Finnish higher education. The activity of the Swedish National Agency for Higher Education is considered and characterized, the main directions of its activity and structural subdivisions are outlined. Emphasis is placed on the reform processes that were important in the process of forming the Swedish model of quality assurance in education. The positive influence of the autonomy of Swedish universities and university colleges on ensuring the quality of higher education has been established. Next, the author identified and noted the main elements of Finnish education, namely: ensuring the quality of higher education in all institutions of higher education, public policy and national audit, conducted in accordance with international requirements. Features of external and internal evaluation of the quality of educational services are described. The activity of the The Finnish Education Evaluation Centre (FINHEEC) is revealed, its structure is defined and characterized. The author of the article outlines the specifics of the activities of the authoritative independent non-profit expert youth organization KOTA and notes that its powers include public control of the legislative process in the field of education. In general, the Finnish system of quality assurance in higher education is characterized as comprehensive, as it has an impact on all the processes and types of educational activities. In this context, the importance of the administration of educational institutions is established.

Key words: higher education, quality assurance of higher education, National Agency for Quality Assurance in Higher Education, Sweden, Finland.

УДК 378:005.6(480+485)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2022/44/1.1>

Герасименко О.Ю.,
аспірантка кафедри педагогіки
Криворізького державного педагогічного
університету

Постановка проблеми. Освіта є одним із найважливіших факторів сталого розвитку суспільства, конкурентоспроможності та національної безпеки держави. Якість освіти стала фундаментальною категорією державної політики, головним орієнтиром міжнародної політики у галузі освіти.

Якість освіти як фактор прогресу будь-якої країни виявляється насамперед у тому, наскільки

рівень освіти відповідає загальносвітовим стандартам і дозволяє суспільству і країні динамічно розвиватися, досягати відчутного прогресу в гуманітарній, економічній, науково-технічній сфері. Більше того, одним із важливих критеріїв є спроможність освітньої системи задовольнити запити здобувача, створити належні умови для розвитку особистості, суспільства та країни в цілому.

Варто акцентувати увагу на тому, що після ухвалення «Стандартів і рекомендацій щодо забезпечення якості освіти в Європейському просторі вищої освіти» (2015 р.) система освіти в європейських країнах зазнала глобальних реформ, а, отже, закономірно, що практика забезпечення якості освіти в університетах Європи перебуває у центрі уваги науковців, спонукає до виявлення позитивного міжнародного досвіду й аналізу можливостей його використання у національній освітній системі.

Ми переконані, що у зв'язку з проникненням глобалізаційних процесів в усі сфери людської діяльності, і, як наслідок, активізацією конкурентного середовища, особливу актуальність для нашого дослідження представляє вивчення європейського досвіду, зокрема країн Швеції та Фінляндії, щодо забезпечення якості вищої освіти з метою запозичення кращих практик в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема якості освіти та її забезпечення є актуальною на сучасному етапі розвитку науки, й, заслуговує на особливу увагу. Питанню якості освіти присвячено праці вітчизняних (Г. Бордовський, Б. Гершунський, А. Глічев, В. Ісаєв, В. Кальней, С. Редлих, В. Сластенін та ін.) та зарубіжних науковців (Е. Боуг, Д. Джоунз, Х. Келлс, Е. Мелан, В. Рубен, Д. Сеймур, Дж. Хаворт, П. Юел та ін.). Проблеми управління якістю освітніх систем та їхнього оцінювання проаналізовані у працях В. Белікова, Б. Гершунського, В. Загвзінського, В. Лазарєва, О. Моїсеєвої, В. Панасюка та ін. Вітчизняні дослідження сучасних європейських систем освіти та їхньої модернізації в рамках Болонського процесу перебували у центрі уваги В. Байденко, С. Владимірової, Г. Лукічевим, О. Олейниковою та інших.

Мета статті – вивчення досвіду забезпечення якості вищої освіти Швеції та Фінляндії, а також аналіз діяльності основних національних агентств забезпечення якості освіти.

Виклад основного матеріалу. Необхідність вивчення досвіду Швеції та Фінляндії обґрунтовується лідерськими позиціями цих країн на світовій арені. Згідно з даними останнього щорічного звіту Світового економічного форуму, Швеція посідає перше місце за інтелектуальною складовою Індексу глобальної конкурентоспроможності країн серед 12 провідних європейських держав. У процесі розрахунку індексу увагу акцентовано на семи основних складових: підприємницьке середовище, сучасні технології, інновації європейського рівня, освіта та стажування, ринок праці та зайнятість, соціальний компонент, а також стійкість екологічного розвитку [4]. Провідне лідерське місце Швеції обумовлюється не лише високим рівнем освіти, а й сприятливим підприємницьким середовищем зі здоровою конкуренцією на національному ринку, високою культурою підприємництва,

і розвиненими галузями економіки та стабільним фінансуванням соціальних проєктів у порівнянні з багатьма іншими європейськими країнами. Головним при цьому є той факт, що згідно з даними звіту стосовно Індексу глобальної конкурентоспроможності всіх країн світу за 2021 р., то Швеція займає друге місце, поступаючись лише Швейцарії [7].

Сьогодні система вищої освіти Швеції нараховує 55 закладів вищої освіти, 11 з них – державні університети, значна кількість яких входить до престижного рейтингу Times Higher Education World University Rankings за 2021-2022 навчальний рік. Також до шведської системи вищої освіти включено державні університетські коледжі та неуніверситетський сектор вищої професійної освіти.

Шведське національне агентство з вищої освіти є державним органом під керівництвом Міністерства освіти і науки Швеції з питань забезпечення якості вищої освіти. Національне агентство стало єдиною урядовою організацією, до повноважень якої входило організація та здійснення контролю за забезпеченням якості у системі вищої освіти загалом, та шведських університетів зокрема [2, с. 21]. До основних напрямків його діяльності прийнято враховувати наступні: забезпечення якості, перевірка діяльності системи вищої освіти, контроль, моніторинг та розвиток вищої освіти, дослідження та аналіз, оцінку кваліфікацій, отриманих закордоном, інформування здобувачів вищої освіти, моніторинг права присудження наукових ступенів тощо [8].

Національне агентство включає в себе п'ять основних відділів: відділ забезпечення якості, юридичний відділ, відділ визнання кваліфікацій, відділ аналізу вищої освіти та відділ комунікацій [10].

Шведська модель забезпечення якості отримала більшу автономію завдяки реформі вищої освіти в 1993 році. Відповідальність, наприклад, за децентралізоване навчання, внутрішній розподіл ресурсів перемістилася з уряду на університети та коледжі. У контексті реформи запроваджено систему, яка значною мірою базується на результатах фінансування ЗВО та коледжів, виходячи з навчальних досягнень студентів та кількості студентів, відповідальних за розробку системи якості професійної діяльності. Система також забезпечує різні методи та механізми забезпечення якості, а не єдину модель для всіх установ і програм.

Розвиток обміну та співробітництва між вищою освітою в рамках ЄС та приєднання до Болонського процесу сприяли створенню цілісного процесу забезпечення якості освіти в Швеції. Одним із напрямків реформи було розширення доступу до вищої освіти (1997 р.). Реформа була спрямована на створення безкоштовної економічної освіти в кожній громаді, забезпечення доступу до вищої

освіти для усіх незалежно від будь-яких географічних умов. Суть освітньої політики полягала в тому, щоб забезпечити вищу освіту без географічної, економічної чи етнічної нерівності. На думку сучасних дослідників Стенсакера (Stensaker, 2000), Йоннергорда та Ерлінгсдоттіра (Jonnergård, Erlingsdóttir, 2012), реформа системи вищої освіти однозначно поклала початок децентралізації системи управління навчальними закладами.

З 1 січня 2013 р. Національне агентство припинило своє існування в якості органу державної влади [9]. Повноваження та обов'язки було розподілено між двома новими державними органами: Радою ректорів університетів Швеції (Universitetskanslersämbetet) та Шведською радою з вищої освіти університетів та коледжів (Universitets- och högskolerådet). Як зазначають науковці, таке розподілення обов'язків було викликано необхідністю розділення оцінних та контролюючих функцій й зон відповідальності, які тепер є більш чіткими та зрозумілими, а також створенням цілеспрямованих організацій на основі раніше орієнтованих.

Різноманітні види діяльності нового агентства здійснюються такими підрозділами: • департамент забезпечення якості; • департамент аналізу вищої освіти; • департамент юридичних питань; • департамент адміністрування та ІТ.

2 березня 2016 року парламент Швеції ухвалив нову систему забезпечення якості вищої освіти, яка діє і сьогодні та повністю відповідає Європейським стандартам та рекомендаціям із забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти. Восени 2016 року пілотні дослідження почали тестувати як нову методологію інституційного огляду. Після завершення пілотних досліджень управління вищої освіти Швеції розробило шестирічний план, який розпочався в січні 2017 року і включає огляди в рамках чотирьох компонентів. Усі університети та університетські коледжі мають переглянути роботу та процеси внутрішнього забезпечення якості до 2022 року [5].

У своєму дослідженні, присвяченому вивченню формування системи вищої освіти Швеції, О. Цюк виокремлює 4 компоненти нової системи забезпечення якості вищої освіти: інституційні огляди процесів забезпечення якості ЗВО; оцінки програми; оцінка заявок на отримання повноважень на присвоєння наукових ступенів; тематичні оцінки [1, с. 143].

Як вже підкреслювалося раніше, заклади вищої освіти, такі як університети та університетські коледжі, відповідають за якість своєї діяльності. У Законі про вищу освіту Швеції зазначено, що розвиток якості є спільною відповідальністю персоналу та студентів. Шведські заклади вищої освіти користуються великою свободою. Університети можуть приймати рішення щодо: визначення

структури закладу вищої освіти (кафедри, органи прийняття рішень); розподілу державного фінансування всередині установи; процедури забезпечення якості; зміст і оформлення курсів і освітніх програм; кількості місць на курсах та освітніх програмах; порядок прийому та зарахування; нових професорських звань; тем досліджень; навчання за контрактом. Самоврядні та незалежні заклади вищої освіти, у свою чергу, мають велику свободу в управлінні внутрішніми справами.

Освіта Фінляндії загалом займає одне з перших місць у авторитетних світових рейтингах. Причиною такого успіху у питанні організації освітнього процесу в країні криється саме у високих результатах навчання різних рівнях, загальному визнанні результативності освіти. Відомо, що система освіти Фінляндії є однією з найефективніших у сучасному світі, а забезпечення високого рівня належить до пріоритету національної стратегії країни. За даними Міжнародної програми з оцінки освітніх досягнень учнів (Programme for International Student Assessment, PISA) [3, с. 154] фінська освіта протягом кількох років займає одну з провідних позицій у світовому рейтингу. У цьому руслі оцінюється як рівень знань, так й наявність умов зростання кожного учасника освітнього процесу.

Фінська освіта складається з трьох елементів: забезпечення якісної освіти у кожному закладі вищої освіти, державної національної політики в галузі вищої освіти та національного аудиту, проведеного відповідно до міжнародних вимог. Головним органом державної влади Фінляндії, а також відповідальним за вищу освіту, є Міністерство освіти і науки культури, до повноважень якого включено не тільки розробка політики та прийняття основних рішень у галузі вищої освіти, а й контроль проведення усіх видів оцінки діяльності ЗВО.

У Фінляндії використовується кілька видів оцінки якості освітніх послуг: внутрішній та зовнішній. Внутрішні оцінки традиційно проводяться Академією Фінляндії, яка аналізує систему національних досліджень та несе відповідальність за ефективність різних методів внутрішніх оцінок, а також детально розглядає роботу дослідницьких проєктів та аналізує їх вплив на навчальні програми ЗВО. Проведення зовнішньої оцінки відноситься до сфери відповідальності іншого національного органу контролю якості – Фінської атестаційної ради з вищої освіти (FINHEEC), у сферу відповідальності якої входить оцінка сектора вищої освіти у материковій частині Фінляндії та на Аландських островах [6]. FINHEEC виступає незалежною організацією та відповідає за оцінку освіти всіх рівнів. Проте у системі вищої освіти Фінляндії головна відповідальність за забезпечення якості освітніх послуг належить самим закладам вищої освіти.

Система вищої освіти Фінляндії складається з загальних університетів та університетів прикладних наук. На сьогоднішній день Фінська атестаційна рада з вищої освіти (FINHEEC) є незалежним органом, який самостійно приймає рішення про необхідність оцінки і зобов'язується здійснювати її незалежно від ЗВО та Міністерства освіти і культури, яке фінансує цей процес. Рада здійснює такі види оцінювання як: оцінка ЗВО; оцінка галузей дослідження; оцінка навчальних програм; тематична разова оцінка, у тому числі оцінка дослідних проєктів.

До складу FINHEEC входить рада та секретаріат. Рада, у свою чергу, складається з дванадцяти представників загальних університетів, університетів прикладних наук, студентських союзів та роботодавців. Представники студентських союзів є повноправними членами та беруть участь в обговоренні та вирішенні питань, що, на нашу думку, має позитивний вплив у процесі покращення якості освіти, оскільки здобувачі освіти є головними учасниками освітнього процесу, потреби та очікування яких мають бути враховані. Секретаріат ради формується з постійно працюючих експертів та виконує рішення, які було прийнято радою, й контролює діяльність FINHEEC. Засідання ради проходять у столиці Фінляндії, м. Гельсінкі [6].

У Фінляндії активно діє незалежна некомерційна експертна молодіжна організація КОТА, яка, за різними джерелами, з'явилась у період між кінцем 1970-х початком 1990-х рр. В даний час КОТА є найбільш авторитетною організацією в галузі вищої освіти Фінляндії, яка здійснює громадський контроль законодавчого процесу у сфері освіти та різноманітних проєктів.

Фінська система забезпечення якості вищої освіти є дуже складною та комплексною, оскільки розповсюджується на усі види діяльності та усі процеси: від вступних іспитів до забезпечення контролю з дотриманням усіх моральних та етичних принципів фінського суспільства. У цьому розумінні підкреслюємо, що контроль якості має відбуватися не тільки у галузі, наприклад, наукових досліджень, а й щодо ефективності діяльності адміністрації ЗВО при вирішенні основних завдань. Як правило, ректор та рада фінського ЗВО несуть відповідальність за менеджментом якості на рівні університету, а декан та рада факультету, у свою чергу, відповідають за якість на рівні окремого факультету. Не зважаючи на наявність координаторів, менеджерів з якості та робочих груп, кожен співробітник свідомо відповідає за якість власної роботи.

У процесі управління якістю освіти фінських ЗВО важливу роль відіграють студенти, функції яких можуть варіюватися від звичайної допомоги у проведенні наукової роботи до представництва у керуючих органах ЗВО, і, як наслідок, можливості

впливати на їхні рішення. Студенти можуть прозоро та об'єктивно оцінити якість освітнього процесу, ефективність методів навчання, якість освітніх програм та їхня відповідність запитам здобувачів, оскільки вони є головними учасниками освітнього процесу.

Висновки. Якість освіти на даний час і на найближче десятиліття стало ключовою проблемою світової освіти у зв'язку з безпрецедентністю ситуації, що склалася. Освіта сьогодні не відповідає вимогам часу, є неспроможною по відношенню до нестабільного світового порядку та світових проблем. Крім того, у всьому світі спостерігається стале падіння якості освіти. Саме тому, важливим є вивчення передового міжнародного досвіду. Результати здійсненого аналізу сучасних особливостей систем забезпечення якості вищої освіти у Швеції та Фінляндії дозволяють зробити висновок про те, що ці системи успішно функціонують та мають бути взірцем у процесі удосконалення національної системи вищої освіти України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Цюк О. Формування системи забезпечення якості вищої освіти Швеції : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Львів, 2020. 317 с.
2. External Review of the Evaluation Activities of the Swedish National Agency for Higher Education, 2011. 48 p.
3. Knowledge and skills for life. First results from the OECD programme for international student assessment (PISA) 2000. OECD 2001. 322 p.
4. The Europe 2020 Competitiveness Report: Building a More Competitive Europe. Available at: <http://www.weforum.org/reports/europe-2020-competitiveness-report-building-morecompetitive-europe>
5. The European Education and Culture Executive Agency. Available at: https://eacea.ec.europa.eu/national-policies/eurydice/content/quality-assurance-higher-education-71_en
6. The Finnish Higher Education Evaluation Council (FINHEEC). Available at: <http://www.finheec.fi>
7. The Global Competitiveness. Available at: <http://www.weforum.org/issues/global-competitiveness>
8. Swedish Universities & University Colleges 1994/95. Short Version of Annual Report, 1996, p. 6.
9. Swedish Universities & University Colleges, Short Version of Annual Report 2012. Available at: <http://www.hsv.se/download/18.485f1ec213870b672a680003125/1218R-swedish-universities-annual-report-2012.pdf>
10. The Swedish National Agency for Higher Education Has Closed. Available at: <http://www.hsv.se/2.539a949110f3d5914ec800056285.html>